

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ ФАКУЛТЕТ:

**ФИЛОЗОФСКИ
ФАКУЛТЕТ**



ИЗВЈЕШТАЈ *о оцјени урађене докторске тезе*

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 71. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, број 73/10, 104/11, 84/12 и 44/15 Наставно-научно вијеће факултета на сједници одржаној 26.02.2016. године именовало је Комисију за оцјену докторске дисертације „КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОРОДИЧНЕ ДИНАМИКЕ КОД ПСИХОТИЧНИХ И НЕПСИХОТИЧНИХ ПОЧИНИЛАЦА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА“ кандидаткиње мр Снежане Самарџић, у сљедећем саставу:

- 1) проф. др Спасенија Ђеранић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву, предсједник
- 2) проф. др Нада Васелић, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, члан
- 3) проф. др Марија Бургић, редовни професор Медицинског факултета Универзитета у Бањој Луци, члан
- 4) проф. др Сања Радетић – Ловрић, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, члан

Датум и орган који је именовао комисију. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звање, назив уже научне области за коју је изабран у звање и назив универзитета и факултета у којој је члан комисије запослен.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЛЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Докторска дисертација „Карактеристике породичне динамике код психотичних и непсихотичних починилаца кривичних дјела“ мр Снежане Самарџић написана је на 199 страна текста. Након уводног дијела, представљене су уобичајене цјелине: Теоријски приступ истраживању, Методолошки оквир истраживања, Материјал и методе рада, Резултати истраживања, Дискусија, Закључци, Литература и Прилоги. У рад је укључена 31 табела и 18 графика.

Теоријски оквир истраживања садржи осам цјелина у којима се описују: Појам нормалног и патолошког (9-11), Психотични поремећаји (12-19), Непсихотични поремећаји (20-24), Агресивност и насиље (25-30), Криминалитет код психотичних

и непсихотичних поремећаја (31-40), Породица и родитељство (41-55), Теорија афективног везивања (56-64), Родитељско прихватање/одбацивање и Part теорија, Животни сценарио, скриптне забране и трансакциона анализа (75-86). Свака цјелина укључује више поднаслова и преглед досадашњих истраживања везано за разматрану тему.

У поглављу **Методолошки оквир** представљени су проблем и циљеви истраживања (87), Хипотезе истраживања (89), Варијабле и индикатори истраживања (92), Инструменти мјерења (93), Опис узорка испитаника (97), поступак истраживања (107), Методе обраде података (108).

Резултати истраживања (109-143) представљени су кроз следеће поднаслове: Насилно понашање и породична обиљежја(109-112), Насилно понашање и породично прихватање/одбацивање (112-120), Насилно понашање и обрасци породичног афективног везивања (120-124), Насилно понашање и усвојене скриптне забране (124-139) и Степен и структура агресивности у узорку (139- 143). Резултати су приказани према тестираним хипотезама и представљени су табеларно и дескриптивно.

Дискусија (144-161) обухвата расправу резултата у контексту постојећих теорија и сродних истраживања код нас и у свијету.

Закључци (161-162) обухватају сажет приказ резултата представљених у пет тачака.

Литература (163-172) обухвата 147 референци на српском и енглеском језику.

Прилоги (173-199) садрже комплетне кориштене инструменте и додатне табеле и графиконе.

- а) Истачи основне податке о докторској тези: обим, број табела, слике, број цитиране литературе и навести поглавља.

2.УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Кандидаткиња је у оквиру докторске дисертације под насловом „Карактеристике породичне динамике код психотичних и непсихотичних починилаца кривичних дјела“ подузела истраживање првенствено базирано на клиничком искуству у раду са психотичним и непсихотичним клијентима, од којих су неки били починиоци тешких кривичних дјела. Кандидаткиња је теоријским и емпиријским истраживањем настојала да добије одговор на питања колико је различит облик психопатологије ризичан фактор за почињење кривичних дјела, али, и колико различите породичне варијабле (породична афективна везаност, родитељско прихватање/одбацивање, те скриптне забране) доприносе развоју склоности ка насиљном понашању. Посредно, је такође, настојала истражити у каквом су односу наведене породичне варијабле са настанком различитих облика психопатологије.

Уз теоријско истраживање варијабли, које су укључене у истраживање, посебно психотичних и непсихотичних поремећаја, али и приказивање кључних елемената теорија афективне везаности, part теорије и трансакциона теорије о скриптним забранама), кандидаткиња је детаљно сагледала досадашња истраживања релевантна у односу на тему њене дисертације и тако свом истраживању дала чвршћи и утемељенији оквир.

Наведени су резултати бројних савремених истраживања код нас и у свијету: Ево неких истраживања које је кандидаткиња презентовала у својој докторској дисертацији: Дуњић и сар. (2008) анализом 33 патрицида, налазе да је највећи број испитаника имао схизофрени поремећај, а затим слиједе поремећаји личности,

алкохолизам, синдром агитације и наркоманија. Baros i de Padua (2008) дошли су до закључака да различити поремећаји личности узрокују специфичне врсте насиљних кривичних дјела. Ковачевић и Кецман (2007) саопштили су резултате који показују да су починиоци крвних деликата најчешће инфантилне и параноидне личности. Наведена су и бројна савремена истраживања која су се бавила повезаношћу одређених породичних варијабли са развојем психопатологије и насиљничког понашања. Посебно су занимљива истраживања која се баве повезаношћу скрипних забрана са насиљним понашањем, која се појављују посљедњих година (Kron, 2002., Keccei, 2009) као и она која се баве повезаношћу образца породичне афективне везаности са скрипним забранама, а која је кандидаткиња детаљно приказала. Кандидаткиња је навела и низ других истраживања у оквиру своје дисертације и показала да је са озбиљношћу приступила истраживању релевантне литературе.

Допринос овог рада се може сагледати са више аспеката:

Теоријски допринос овог рада првенствено се састоји у минуциозној анализи домаће и стране литературе везане за тему истраживања. Кандидаткиња је одабрала савремену и релевантну литературу у односу на проблем истраживања и вјешто интегрисала релевантне теоријске информације, стављајући их у контекст истраживачког проблема. Посебан допринос састоји се у вишеслојном и мултикаузалном сагледавању проблема насиља и почињења насиљних кривичних дјела.

Практични допринос овог истражива може се представити кроз три кључна елемента: превенција, психодијагностичка процјена и форензичка процјена починилаца насиљних кривичних дјела. Резултати могу представљати драгоцену основу за прављење превентивних програма за спречавање насиља, првенствено имајући на уму релевантне породичне варијабле. Резултати омогућавају комплексније и валидније сагледавање проблема личности починиоца кривичних дјела као и процјену релевантних форензичких одредница везано са починиоца. Као што је већ наведено, кориштена литература је обимна, савремена и, углавном, релевантна у односу на тему којом се истраживање бави.

- а) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и циљ истраживања;
- б) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан;
- в) Навести допринос тезе у рjeшавању изучаване проблематике;
- г) У прегледу литературе треба водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету.

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Циљ овог истраживања био је да се утврди да ли постоје разлике у раном породичном функционисању и перципираним породичним односима између психихотичних починилаца насиљних кривичних дјела, непсихихотичних починилаца насиљних кривичних дјела и испитаника из здраве популације, без насиљних кривичних дјела. Истраживање је обухватило сљедеће задатке: Испитати да ли се психихотични починиоци кривичних дјела, непсихихотични починиоци кривичних дјела и здрави испитаници разликују према породичним обиљежјима (по структури породице, њеној функционалности и присутнома алкохолизму родитеља); да ли се испитивање групе разликују по перцепцији родитељског прихватања/одбацивања; да

ли се испитиване групе разликују у погледу доминирајућих образца породичне афективне везаности; да ли се иситиване групе разликују у погледу скриптних забрана, које су примиле од оба родитеља у дјетињству; да ли се групе разликују у погледу степена и структуре агресивности; да ли постоји специфична породична динамика у раном дјетињству починилаца насиљних кривичних дјела, која дискриминише двије групе починилаца од групе здравих испитаника, без почињених кривичних дјела. У складу са дефинисаним задацима формулисане су хипотезе (укупно пет хипотезе и седам подхипотеза, којима се тестирају значајности разлика међу наведеним групама у погледу: 1) Породичних обиљежја (структуре породице, функционалност породице, присуство алкохолизма оца током одрастања, присуство алкохолизма мајке током одрастања); 2) Перципираних родитељског прихватања/одбацивања (перципирано прихватање/одбацивање од стране оца и перципирано прихватање/одбацивање од стране мајке); 3) Образаца породичне афективне везаности; 4) Усвојених скриптних забрана; 5) Степена и структуре агресивности.

Узорак је сачињен од укупно 300 испитаника мушких пола распоређених у три групе: Група испитаника са психотичним поремећајем – 100 пацијената који су починили неко насиљно кривично дјело, а који су се у тренутку истраживања налазили у Психијатријској клиници у Сокоцу и при томе је код њих дијагностикован неки психотични поремећај према критеријумима DSM-IV и ICD 10. Највећи број сачињавали су испитаници са дијагнозом схизофреније (94%), затим реактивне психозе (2%) и органске психозе (4%); Групу непсихотичних попремећаја (100 испитаника) сачињавали су иситаници из КП завода у Фочи и Источном Сарајеву где су издржавали казну(74 испитаника) и 26 испитаника који су били на лијечењу у Психијатријској клиници у Сокоцу. У овој групи највећи број је дијагностикован као поремећај личности (65%), алкохолизам (28%) и наркоманија (7%). Групу здравих испитаника без насиљног кривичног дјела сачињавало је 100 испитаника који су психолошки тестирали ради провере способности за полагање возачког испита и за ношење оружја, а код којих није констатован било какав психички поремећај.

У прикупљању података, а у сврху тестирања наведених хипотеза, кориштени су следећи инструменти:

Структурирани упитник за социодемографске податке, породична и криминолошка обиљежја.

Упитник је конструисан за потребе овог истраживања а садржи олатке о: старости испитаника, мјесту живљења у дјетињству, редосљеду рођења, образовању испитаника, брачном стању, потпуности породице, функционалности породице у дјетињству, старању о васпитању, почињеном дјелу, жртви дјела, повезаностима са жртвом, пределиктном понашању жртве, утицају алкохола и психоактивних супстанци у вријеме извршења дјела, дијагнози, ранијим психијатријских хоспитализацијама те претходном форензичком статусу.

Скала агресивности BPAG.

Аутори ове скале су Buss i Perry, а примјењена скала представља скраћену и ревидирану форму Упитника хостиљности (Buss, Durkee, 1957, према Момировић, Смедеревац, 2005). Састоји се од 29 исказа са петостепеним скалама Ликертовог типа за одговарање: Обухвата четири субскале: Бијеса, физичке агресивности, хостиљности и вербалне агресивности. У овом истраживању показало се да је поузданост скале задовољавајућа.

PAR- Упитник родитељског прихватања/одбацивања

У истраживању је кориштена скраћена верзија Rohner - овог упитника под наведеним

називом. Кориштени упитник има 24 честице у двије паралелне форме (за оца и мајку). Упитником су обухваћени аспекти родитељске топлине, агресивности и недиференцираног одбацивања. Збиром резултата у погледу ова три асекта добија се индекс родитељског прихватања/одбацивања. Упитник у овом истраживању такође је показао задовољавајући коефицијент поузданости.

Упитник ородничог афективног везивања (ПАВ)

Аутори изворне верзије овог упитника су Brenan, Clark i Shaver, а у овом истраживању преузета је верзија из Стефановић-Станојевић (2005). Упитника се састоји од 18 тврдњи, које се односе на осјећања испитаника везана за породичне односе, а сумирани резултати омогућавају сврставање испитаника у четири категорије образца ПАВ: Сигурни, окупирани, одбацујући и плашљиви. Поузданост овог упитника такође се показала прихватљивом.

Скала скрипних забрана

Ово је новија скала која је конструисана на темељу трансакционе анализе, а њени аутори су Гаврилов-Јерковић, Будиша, Лекић-Бабић и Чоловић (2009). Скала се састоји од 71 тврдње, које покривају дванаест скала скрипних забрана, формулисаних у теорији трансакционе анализе. Кориштена је петостепена скала Ликертовог типа. У овом истраживању скала се показала високо поузданом.

Може се констатовати да су кориштене методе примјерене нацрту истраживања, да су примјењени одговарајући инструменти и да је узорак адекватно одабран. Није било промјена у односу на план истраживања, који је дат приликом пријаве докторске тезе. Истраживање је обухватило сложено укрштање низ варијабли, пажљиво одабраних, а њихове међусобне релације испитиване су низом различитих методолошких поступака, тако да је кориштено доволно елемената за научно утемељено и поуздано извођење закључака.

Одабир статистичких метода за тестирање постављених хипотеза је примјерен и у раду је адекватно обrazложен: кориштене су мјере дескриптивне статистике, Хи квадрат тест, Kruskal Wallis тест, те Kolmogorov-Smirnov тест за мјерење одступања од нормалне дистрибуције (skewness i curtosis).

Резултати истраживања јасно су приказани, како дескриптивно, тако и графички (помоћу табела и дијаграма).

- а) објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- б) дати кратак увид у примјењени метод рада при чему је важно оцјенити сљедеће:
- в) да ли су примјењене методе адекватне, доволно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
- г) да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
- д) да ли испитивани параметри дају доволно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
- е) да ли је статистичка обрада података адекватна;
- ж) да ли су добивени резултати јасно приказани;

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање у оквиру доторске дисертације дало је сљедеће резултате:

Констатовано је да се групе психотичних починилаца насиљних кривичних дјела, непсихотичних починилаца насиљних кривичних дјела и здравих испитаника разликују по већини испитиваних обиљежја. Психотично починиоци кривичних дјела углавном потичу из потпуних, али дисфункционалних породица у којима је

било сукоба међу члановима породице и чешће су одрастали уз очеве и мајке алкохоличаре, за разлику од непсихотичних починилаца, који су углавном потицали из комплетних ородица, без унутрашњих сукоба, али са оцем алкохоличарем. У групи здравих испитаника (и без кривичног дјела) породицу поријекла карактерише потпуност, функционалност и одсуство алкохолизма оба родитеља.

Утврђене су статистички значајне разлике између испитиваних група у погледу перцепције оца. Показало се да су психотични починиоци насиљних кривичних дјела значајно чешће перципирали оца као хладног, незаинтересованог, неприхватајућег и недиференцирано одбацујућег. У групи психички здравих испитаника отац је значајно чешће перципиран као емоционално топао, прихватајући, неагресиван и близак. У односу на перцепцију мајке, између група није нађена статистички значајна разлика.

У односу на усвојене обрасце породичног афективног везивања, утврђено је да се група психотичних починилаца насиљних кривичних дјела статистички значајно разликује од друге дјије иситиване групе. За групу психотичних починилаца насиљних кривичних дјела карактеристично је несигурно афективно везивање, уз доминацију окупiranog стила, док је већина из групе непсихотичних починилаца насиљних кривичних дјела и групе здравих испитаника везана сигурним образцем.

Истраживање је показало да постоје статистички значајне разлике између посматраних група у односу на усвојене скриптурне забране. За разлику од групе психички здравих испитаника, код којих је изложеност скриптурним забранама била просјечна, група психотичних починилаца кривичних дјела показала је доминацију једне примарне (забране на постојање) и дјије секундарне (забране на бити дијете и забране на здравље), а група непсихотичних починилаца кривичних дјела показала је доминацију једне примарне скриптурне забране (забране на постојање).

Резултати су показали да се три испитиване групе разликују у погледу степена и структуре агресивности. Ниво физичке агресивности и укупне агресивности највиши је код непсихотичних починилаца насиљних кривичних дјела. Виши ниво хостиљности нађен је у обје групе починилаца кривичних дјела (психотичних и непсихотичних) у односу на здраве испитанике, док између дјије груе починилаца кривичних дјела није нађена статистички значајна разлика у односу на ову варијаблу.

Добијени резултати сагледани су са различитих аспекта, а у контексту постојећих теоријских сазнања везаних за проблем истраживања као и резултата досадашњих сродних истраживања код нас и у свијету. При интерпретацији резултата кандидаткиња је показала научну осјетљивост и критичност, те потребну дозу опреза при извођењу дивергентнијих закључака.

Резултати истраживања значајни су са аспекта научног расвјетљавања значаја раних породичних релација на каснију склоност насиљу и чињењу насиљних кривичних дјела. Посебно је интересантно да су резултати показали да насиље није директно у вези са тежином психичког поремећаја и да се генерише у породици, те да тежина психичког поремећаја није у директној вези са спремношћу на чињење насиљних кривичних дјела. Овим је традиционално присутна синтагма у форензичкој психологији и психијатрији „Опасан по окolini“, а која је углавном ишла са психотичним поремећајима, додајући им још једну у низу етикета, озбиљно доведена у питање.

Теоријски допринос овог рада је у томе што је, интегришући низ теоријских сазнања из развојне психологије, психопатологије и форензичке психологије расвјетљен комплексан спрег развојно утемељених фактора, који воде у насиљно понашање и криминалитет у одраслом добу. Отворено је и низ нових потенцијалних

истраживачких проблема који се односи на развојно успостављен каузални ланац у почињењу кривичних дјела, а посебно ће бити значајно у будућим истраживањима расвјетлити доприносе других чланова ородице, осим родитеља, укључујући и потенцијалне ресурсе за ублажавање постојећих криминогених фактора развоја. Практични значај овог истраживања састоји се, првенствено, у употребљивости добијених резултата за превентивне програме у подручју менталног здравља, а првенствено у превенцији насиља. Резултати су посебно актуелни и употребљиви за превенцију вршњачког насиља у школама, али и спречавања да се склоност ка насиљу фиксира као трајна особина личности. Са парктничног аспекта резултати су такође значајни за валидну процјену личности и разумијевање психодинамике особе са насиљним понашањем. Форензичка процјена особе са почињеним насиљним кривичним дјелом такође може бити свеобухватнија и валиднија, ако се узму у обзир добијени резултати овог истраживања.

- а) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- б) Оцијенити да ли су добивени резултати правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- в) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

На основу детаљне анализе докторске дисертације mr Снежане Самарџић под насловом „Карактеристике породичне динамике код психотичних и непсихотичних починилаца кривичних дјела“ Комисија је констатовала да је у оквиру ове докторске дисертације кандидаткиња обрадила један савремен, друштвено актуелан и истраживачки релевантан проблем и да докторска дисертација испуњава све критеријуме потребне за самосталан и оригиналан научни рад.

Рад је теоријски добро утемељен, научно компетентно и са истраживачком осјетљивошћу постављен је и разрађен методолошки концепт истраживања почев од циља, предмета, хипотеза, инструмената и метода прикупљања и обраде података те начина презентовања резултата, дискусије и закључака.

Комисија процјењује да су резултати истраживања у оквиру докторске дисертације примјењиви за психолошку теорију и праксу. Они доприносе обогаћивању теоријских сазнања везаних за релације између насиљничког понашања, динамике односа у породици одрастања и каснијег утемељења различитих психопатолошких обиљежја личности. Вишеструк је практични значај добијених резултата. Они доприносе свеобухватнијем сагледавању улоге породичне динамике у развоју склоности ка насиљничком понашању и почињењу кривичних дјела и могу се користити за прављење стратегије превенције насиља и антисоцијалног понашања где би се посебна пажња усмјерила на рад са породицом. Такође, резултати се могу користити за побољшање валидности клиничке процјене личности, психопатологије, као и психодинамике и генезе психопатолошког понашања, првенствено у оквиру клиничке процјене за форензичке сврхе.

Имајући у виду наведене чињенице, Комисија је једногласно позитивно оцијенила урађену докторску дисертацију под насловом: *Карактеристике породичне динамике*

код психотичних и непсихотичних починилаца кривичних дјела мр Снежане Самарџић и предлаже Наставно- научном вијећу Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци да прихвати оцјену докторске дисертације из области психологије у цјелости и донесе одлуку, која ће кандидаткињи омогућити да приступи јавној одбрани докторске дисертације.

- а) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- б) Ако је приједлог негативан, треба дати опширније образложение и документовано указати на учињене пропусте, односно недостатке написане докторске тезе.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Спасенија Ђеранић, редовни професор, ужа научна област Клиничка психологија, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву,
предсједник
С. Ђеранић
2. Др Нада Васелић, ванредни професор, ужа научна област Клиничка психологија и психотерапија, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, члан
Нада Васелић
3. Др Марија Бургић, редовни професор, ужа научна област Психијатрија, Медицински факултет Универзитета у Бањој Луци, члан
Марија Бургић
4. Др Сања Радетић - Ловрић, ванредни професор, ужа научна област Социјална и организацијска психологија, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, члан
Сања Радетић - Ловрић
5. _____
6. _____

ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жeli да потпише извјештај јer сe не слажe сa мишљењем вeћине чланова комисијe, дужan јe да унесe у извјештај образложение, односно разлог збog коjих ne жeli да потпиše извјешtaj.